

Zsablya ma is otthonom

A rehabilitált Szabó Novák Eszter vallomása az 1944/45-ös eseményekről – Zsablya, Csúro és Mozsor áldozata közül őt, édesanyját és bátyját elsőként rehabilitálta a bíróság. Az 1944/45-ös zsablyai, csúrogi és mozsori (mošorini) megtorlások áldozatai közül elsőként rehabilitálták Szabóné Novák Esztert, édesanyját, Novák Franciskát, és bátyját, Novák Imrét. A bíróság az idén április 15-én hozta meg döntését, amely május 31-én vált jogerőssé. Szabóné Novák Eszter követelni fogja édesapja, Novák István rehabilitálását is, akit a partizánok bírósági ítélet nélkül végeztek ki 1945 januárjában.

Zsablyán éltünk, 1939-ben eladtuk a házunkat, de vetünk egy másikat, nagyobb telken, és építkezni akartunk. Már az épületanyagunk is megvolt, de közbiztos a háború. Édesapám egy szeb sörgyár lerakatában volt raktáros, édesanyám pedig varrónőként dolgozott. Édesapámat 1944. december 13-án kísérték be a községházára, a rendőr-szobába. Oda vitték a férfiakat, onnan pedig a járásbírószálgó mögött levő börtön-be. Mindennap vitünk neki enni, mert nem kaptak. 1945. január 27-én hajtottak ki minket, asszonyokat, gyerekeket,

és reggelig a hangját sem hallottuk. Pistike ma is él, Becsén. Járékról az emberek mindennap hajtották valahova. Mi féltünk, nem tudtuk hova viszik őket, mit csinálnak velük. Bujáltunk. Később megtudtuk, hogy dolgozni mennek. Ekkor már fogytunk volt az otthonról hozott élelmünk, ezért édesanyám is jelentkezett munkára. Így kerültünk Járékról, ahol körülbelül egy hónapot töltöttünk. Újvidékre. A dohánygyárban szállásoltak el minket, szalmán aludtunk, s innen jártunk dolgozni, mindennap hajnalról estig. Kezdetben egy partizán tiszt lakását takarítottuk, majd nyolc fiatalabb lányt kerestek az újvidéki katonai egészségügyi szolgálatához, de azok közül válogattak, akik nem voltak rongyos, koszos ruhában. Akkor még otthoni ruhám volt, és engem is besoroltak a nyolc közé. A katonatisztek étkezdéjében kellett segédkeznünk. Ott volt egy főnök, partizán ruhában. Semmit sem tudott, analfábéta volt, de rangjának jelzését büszkén hordta a vállán. Volt még egy cigány asszony, ő volt a konyhafőnök. Pedig volt, járt le-fel, begyeskedett. És dolgozott még ott egy német asszony, Erzi néni, aki szintén robotmunkára járt oda, mint mi. Ő volt a mindenes, ő húzta az igát. Ő mondta nekünk, hogy a megmaradt ételt tegyük el és vigyük a többieknek. Mert mi ott jóllaktunk. Persze ezt dugva kellett csinálnunk. Nekem jó nagy zsebem volt, megtraktált étellel, volt ott hús is, krumpli is, tészta meg gyöcske, sajt, felvágott... Vittem édesanyámnak, a szomszédasszonyomnak, Bársány Julis néniének, aki nem győzött háládkodni, meg a többieknek, akik nem voltak olyan szerencsés helyzetben, mint én, és nem kaptak, vagy keveset kaptak enni.

A dohánygyárból a selyemgyárra helyezték át valamennyiünket. Huzatos hely volt, korán reggel fújtak a sora-közgő. Újvidéken volt egy német polgári iskola, amelyet partizánkórházra alakítottak. Valaki, valószínűleg nem rosszszemű, besúgta a tisztnek, hogy születésnapom van. A tizenhatodik, 1945. április 21-én. Az egyik parancsnokunk nő volt. Egy kissé mintha szalajott volna. Megtudta, hogy születésnapom van. Kaja nál mosolygott, majd az iskolába küldött, hogy tisztsiam ki a véccék. Édesanyám is velem jött. Nyolc véccé volt a folyosó egyik végében és nyolc a másikban. Összesen tizenhat, ahány éves voltam aznap. Angolvécék voltak ugyan, de nem volt víz, és magas kúpban állt az ürülék mindegyik kagylóban. A katonák, majd a munkaszolgálatosok hagyták maguk után ezt a szennyet, meg a véccélkék előtt várakozók is terelendították, olyannyira, hogy csak téglákon lehetett bejárni. Nekünk ezt kellett kitakarítani, de se lapátot, se vödört, semmit nem kaptunk. Édesanyám megkérdezte a partizánhölgytől, hogy mivel tisztítsuk ki a véccék, mire ő azt válaszolta, hogy kézzel. Anyám valahol talált egy kisvödört és egy kislapátot. Egész nap takarítottuk az ürüléket. Ez számomra a második szörnyű emlék ebből a korból. Azóta születésnapot nem tartok.

Lett volna alkalmunk, hogy elsőkö-jünk. Vitéz jártam a belvárosba, ahol bolgár katonák állomásoztak. Szidták a partizánokat, nem tetszett nekik, ahogy a asszonyokkal/lányokkal bántak. Ők biztat-hat, hogy szöjkjünk meg, Magyarországra mennek és minke is elviszünk – mondták. Amikor anyámmal ezt közöltem, azt válaszolta, hogy bátyám miatt nem tehetjük, mert bosszút állhatnak rajta. A mitrovicai lágerben volt. Tizenhét éves korában,

Szabóné Novák Eszter: Sikertől rehabilitálnom magamat, édesanyámat és bátyámat

még amikor Zsablyán voltunk és édesapánkat bezárták, ő jelentkezett a Petőfi brigádnál. Moravicára került, majd onnan Zomborba. Amíg otthon voltunk, küldtünk neki csomagot. Kiképzésen voltak, többek között politikai órát is tartottak nekik. Néhányan tiltakoztak az ellen, hogy hozzátartozóikat bezárták, fogolytáborban tartják a szülőket, a testvéreket, őket meg a Bolmárra küldik háborúzni. Kérték, hogy engedjenek ki minket. Nem ez történt, hanem őket is bezárták. Újvidéken voltak egy ideig, majd Mitrovicára hajtották a tiltakozókat, köztük a bátyámat is. A németek által kivégzett, mésszel leöntött halottakat ásták ki a tömegsírokból.

Egy nyári napon 1945-ben azt mondták nekünk zsablyaiaknak és csúrogiaknak, hogy ne menjünk dolgozni. Nem tudtuk, hogy mi vár ránk. Egyesével szólítottak és az ajtónál egy katonai írógepén legépelte az adatainkat, majd thervonatra hajtottak bennünket. A vonat Gajdobrán állt meg. A német házakban kaptunk helyet, egy-egy szobában harmincan. Közben megérkeztek a kolonisták, ami nem kis bonyolodást keltett, mi pedig várunk mindazokat a hozzátartozókat, akik különböző fogolytáborokban voltak elhelyezve. Mái bátyámat. Sokáig nem jött, már féltünk, hogy kivégezték, de egy napon hat férfi társaságában megjelent. Nagyon sovány volt, menni sem tudott, ketten vezették, Bojtos Béla és Boros Károly. Mindketten már meghaltak, az egyik Palánkán, a másik Mácsfeketehegyen (Feketicse). Bátyám a

mettük volna. Két évvel ezelőtt halt meg Londonban. Sajnos, ő már nem élhetett meg rehabilitálásának napját. Négy évvel ezelőtt kértem szüleim, testvérem és jómagam rehabilitálását. A bírósághoz fordultam kérvénnyel. Fél évre rá választottak, hogy küldjem el az anyakönyvi kivonatokat és édesapám halotti anyakönyvi kivonatát. Ez utóbbit még nem tudtam elküldeni, mert nem volt meg. Sokáig a háború utáni években hazudni kellett, ha partizánok által kivégzett személyeket halták akartuk nyilvánítani. Én nem akartam hazudni, tiszteltem, szerettem édesapámat, ő is engem, ezért úgy döntöttem, hogy inkább nem kérem holtá nyilvánítást. Ma már megtehetem, anélkül, hogy hazudnom kellene, és meg is teszem, hogy őt is rehabilitáljak.

Bozoki Antal újvidéki ügyvéd segített az ügyben. Kétszer voltam tárgyaláson. Elmeséltem mindazt, amit magának, talán még többet is. Amikor kézhöz kaptam a végzést tartalmazó levelet, hosszú percek át nem mertem felbontani. Végül megtegyem és sírva olvastam, hogy rehabilitálták a bátyámat, Novák Imrét, édesanyámat, Novák Franciskát, és engem, Szabóné Novák Esztert. Nyolcvanöt éves vagyok, és remélem, lesz annyi erőm, hogy édesapám, Novák István rehabilitálását is kijáram.

Végül át tüzem mindenkinek, aki átélte az 1944/45-ös borzalmakat, hogy kérje hozzátartozói és saját rehabilitálását.

A felvételt Zsablyán készült még mielőtt a pokol elkezdődött volna. Eszter jobbról az ötödik

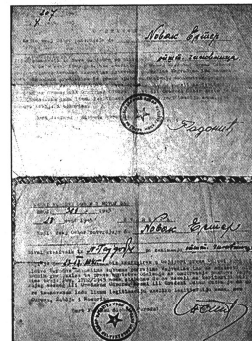
időseket Zsablyáról, édesapámat pedig egy héttel korábban vitték el a börtönből, akkor végeztek ki. Szomszédunk szeb ember volt, együtt dolgozott édesapámmal, Tosónak, Beric Tosónak hívták. Ő ment szólni az érdekében. Azt mondták, hogy amíg egyetlen leány lesz a faluban, a börtön nem lehet teljes. Akkor szinte csupán az édesapám volt ott, mert a többieket már kivégezték. Kétszer is megpróbálta kimenteni. Először azt mondta neki, hogy kiengedik, ha ő ül helyette a börtönben, másodsor pedig elavarták: „Begaj, dok si živ” – mondták neki.

Két évvel ezelőtt voltam otthon. Ma is, nyolcvanöt évesen otthonomnak tartom Zsablyát, pedig tizenöt évesen útek el onnan. Kerestem Tosót, már nem él, de a szomszédasszonyom még igen. Meglátogatam, közös fényképet készítettünk. Sír, megdöngögtá, hogy milyen jó volt abban a régi világban, milyen jól éltünk, sajnálkozott édesapámról, szemeteknek nevezte azokat az embereket, akik a gaztetteket végezték. Ide, Adára jár egy zsablyai kupec, aki az ötvenes években költözött oda. Jóban vagyok vele, és mondta, hogy ha Zsablyára megyek, feltétlenül keressem fel. Megígértem neki, és azt is mondtam, hogy régi fényképet szeretnék gyűjteni a faluról. Megnézi a padlásukon – válasza – ugyanis mintha látott volna ott régi fényképet. Azóta nem találkoztam vele, voltam ugyan Zsablyán, de ő nem volt otthon.

Ahogy bejötték a partizánok minden nap hajtották minket robotmunkára. Tizenöt éves kortól hetvenöt éves korig mindenkinek mindennap meg kellett jelennie a községházán. Az elhagyott német és magyar földelken törtük a kukoricát. Többek között a papunk tanádjára is kijártunk dolgozni. A katolikus temető mellett vezetett az utunk. Naponta eljártunk mellette, és azt vettük észre, hogy minden nap újabbnál újabb sírok, sírhany-

elvéstése mellett még két szörnyű élményem volt, amikor szívem majd meghátsá bánatomban. Az első, amikor Járék felé vonultunk magunkat, és édesanyámat, mert szólni mert valamiért, egy partizán puskatussal hátba vágta. Képzeld el, hogy egy tizenöt éves gyerekek milyen borzasztó, amikor a szemé láttára verik az édesanyját.

Járékon harmincan voltunk egy szobában. Nagyon emlékszem rá, még a házat is meg tudnám mutatni. Egy asszonynak hat gyereke volt, Bicskei Piroskának hívták. A férjét kivégezték. A legkisebb gyereke, Pistike folyton sírt, nem tudtunk tőle aludni. Az idősebbek szidták Piroskát, hogy

A Gajdobrán kiállított dokumentumok, amelyek a mozgásszabadságot szavatolták, bizonyos határokon belül

milyen anya, miért nem törődik a gyerekekével. Egyik asszony, aki okosabb volt, nem az anyát dorgálta, hanem megállapította, hogy a gyerek azért sír, mert éhes. Ezután Pistikét minden este közösen megettük, és Pistike nem sírt többé, szépen elaludt,

ZSABLYA A községháza 1944-ben. Balról, nyíllal megjelölve a villanypózna, amelyhez ki lett kötve az első magyar áldozat, Fekete János. Jobbról, az épület végén, szintén nyíllal megjelölve a börtön két kis ablaka.

Egy rajz, amelynek alján a következő szöveg áll: Zsablya, a községháza 1944-ben. Balról nyíllal megjelölve a villanypózna, amelyhez ki lett kötve az első magyar áldozat, Fekete János. Jobbról az épület végén, szintén nyíllal megjelölve, a börtön két kis ablaka. Itt raboskodott, és innen vitték kivégzésre Novák István is

fogságban hastífuszt kapott, így érkezett Gajdobrára. Lefektették és nem tudtuk, hogy mitévők legyünk. Orvosra, orvoságra nem volt pénzünk, de Gajdobrán nem is lehetett orvoshoz vinni, mert nem volt. Annyi pénzünk sem volt, hogy Palánkára vigyük, meg akkor még nem lehetett szabadon utazgatni.

Még mielőtt bátyám megérkezett volna, Gajdobrán kerestek egy embert, aki jól tud írni, olvasni, hogy segítsen a községházán. Simo bácsinak az adminisztráció körül. Jelentkeztem, és fel is vettem. Mindaddig ott voltam, amíg magyar volt a faluban és amíg még kellett segíteni Simo bácsinak. Amikor hallotta, hogy bátyám beteg, engedélyt adott, hogy Palánkára vigyük az orvoshoz, kocsit biztosított számunkra, és mindazt, amire szükségünk volt. Ha ez nem teszi meg, bátyámat már akkor elte-

legaz, hogy ezt az államnak kellene megtennie, mert ugye, kollektív bűnösség nincs, minket pedig ez alapján hurcoltak meg, de ha nem teszi, tegyük meg mi magunk. És ne csak a rehabilitálást kérjük, hanem a rehabilitálás után a kártérítést is. Nekünk, itt született, itt élő vajdasági magyaroknak ez az állam még nem fizett kártérítést. Talán árva várnak, hogy valamennyien elhaljunk.

Amikor Gajdobráról elmehtünk, de Zsablyára nem költöztettünk vissza, édesanyámnak egyetlen kívánsága volt, oda költözzünk, ahol nincsenek szerbek. Kupuzinán letünk nyugalomra, anyám ott van eltemetve...

Én Adán élek csalékimmal. Engem már ide temettek. Csak édesapám sírja marad jelenlétlen...

■ NÉMETH Zoltán